

УДК 316.77 + 159.9.072.43

УХАНОВА Н.С., фахівець I категорії НДЦПІ НАПрН України

**ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА
ОСОБИСТОСТІ, СУСПІЛЬСТВА ТА ДЕРЖАВИ**

Анотація. Досліджено специфіку двох взаємопов'язаних проблем інформаційно-психологічної безпеки та психологічного захисту особистості в сучасному суспільстві.

Ключові слова: інформаційно-психологічна безпека, особистість, суспільство, психологічний захист.

Аннотация. Исследование специфики двух взаимосвязанных проблем информационно-психологической безопасности и психологической защиты личности в современном обществе.

Ключевые слова: информационно-психологическая безопасность, личность, общество, психологическая защита.

Summary. Research of specific of two associated problems of informational and psychological safety and psychological defence of personalities in modern society.

Keywords: informational and psychological safety, personality, society, psychological defence.

Постановка проблеми. Розуміння інформаційно-психологічної безпеки як стану захищеності особистості, різноманітних соціальних груп і об'єднань від впливів, здатних проти їх волі й бажання змінювати психічний стан й психологічні характеристики людини, модифікувати її поведінку і обмежувати свободу формування власної позиції, призвело до необхідності переосмислення підходів на роль спілкування, комунікації, інформаційної взаємодії, і навіть інших соціально-психологічних процесів і явищ в суспільстві. Інформаційно-комунікативні процеси можуть таїти у собі небезпеки, які мають реальну загрозу для розвитку особи й суспільства загалом. Маніпулювання свідомістю людини, використання різноманітних засобів і технологій інформаційно-психологічного впливу на неї стало досить звичним явищем у повсякденному житті, економічній конкуренції та політичній боротьбі. Отже, розуміння загроз для інформаційно-психологічної безпеки особистості, механізмів їх дії та можливостей психологічного захисту стає не лише теоретичною проблемою, а й нагальною потребою соціальної практики і повсякдення людини.

Метою статті є дослідження сучасного стану інформаційно-психологічної безпеки та психологічного захисту особистості, на основі аналізу даних про інформаційно-психологічні впливи на людину, узагальнення матеріалів вітчизняних і зарубіжних робіт у цій області.

Виклад основних положень. Динамічні зміни в політичному та соціально-економічному житті, активність у міжнародній сфері стають досить впливовими факторами не лише стосовно таких суб'єктів, як держава, політичні партії та громадські організації, а й справляють значний вплив на повсякденні життєві ситуації окремих людей.

У більшості теоретичних та практичних досліджень міжнародних відносин міжнародну безпеку трактують як відсутність безпосередньої військової загрози. Однак в сучасному світі все більше значення отримують економічні та інформаційні аспекти забезпечення міжнародної безпеки. Інформація сьогодні перетворилась на важливий економічний, політичний та соціальний ресурс. Сучасний світ, задовольняючи потреби людей в отриманні та переробці інформації, сприяє їхній орієнтації в швидкозмінюваних політичних та соціально-економічних умовах, змушує бути гнучкими у сприйнятті інформації та активними учасниками тих чи інших суспільно-політичних подій.

Як бачимо, сучасний розвиток суспільства породжує нові трактування проблем безпеки. Сьогодні на перший план виходить необхідність системного дослідження цього явища. При такому підході за основу береться прямий взаємозв'язок безпеки суспільства та окремої людини з функціонуванням усіх внутрішніх та зовнішніх структур суспільства, передусім політичної, економічної, соціальної та правової.

Аналізуючи зміст терміна “безпека”, дослідники доходять висновку, що у суспільній свідомості це поняття ототожнюється не стільки з “відсутністю загроз”, як зі станом, почуттями та переживаннями людей [11]. Загалом із поняттям “безпека” асоціюється стан та почуття перебування в безпеці, відсутність тривоги чи стурбованості, упевненість, стабільність.

В різноманітних уявленнях про безпеку акцент робиться передусім на почуттях та переживаннях, пов'язаних із становищем людини на даний момент та її перспективами на майбутнє. Психологічна безпека визначається як стан суспільної свідомості, при якому суспільство в цілому і кожна окрема особистість сприймають існуючий стан дійсності й життя як адекватний та надійний, оскільки складаються реальні можливості для задоволення природних і соціальних потреб громадян сьогодні та існує впевненість у майбутньому [3, с. 36].

Останнім часом відбувається зміна і у трактуванні терміна “інформаційна безпека”. Суспільство змушене переходити від традиційної боротьби з витоками інформації і несанкціонованим проникненням в інформаційні системи до створення комплексних систем інформаційної безпеки, створюючи перешкоди масовому інформаційному впливу на свідомість громадян. Прикладом такої трансформації може служити резолюція № 120 Асамблеї Ради Європи “Про вплив нових комунікативних та інформаційних технологій на демократію”, прийнята 1997 року. В ній зазначено, що розвиток та застосування нових комунікативних та інформаційних технологій дасть реальну соціальну вигоду. Ці технології повинні сприяти свободам, підвищувати рівень самореалізації громадян та спонукати їх до активнішої участі в громадських справах, стимулювати економічний розвиток і зайнятість, заохочувати соціальний і культурний процес, удосконалювати процес освіти й здобуття знань. Їх слід використовувати в інтересах людини, соціального прогресу, демократії та миру.

Асамблея вважає за доцільне пошук способів уникнення таких ризиків, як зменшення політичного вибору, маніпуляції із свідомістю, комерціалізація та фрагментація політичних повідомлень, надмірна кількість громадських опитувань, маргіналізація парламентських процедур, соціальна дискримінація, контроль за громадянами й тенденція до негайної, проте, девальвованої форми демократії. Резолюція рекомендує врахувати нові перспективи, що їх несуть нові комунікативні та інформаційні технології для розвитку інтерактивності як основного засобу подолання пасивності, яка характерна для тих, хто просто спостерігає за подіями [7, с. 145].

З огляду на це, можемо констатувати нове розуміння проблем інформаційної безпеки. Так, Кормич Б.А. трактує інформаційну безпеку як стан захищеності встановлених законодавством норм та параметрів інформаційних процесів та відносин, що забезпечує необхідні умови існування держави, людини та суспільства як суб'єктів цих процесів та відносин [8, с.15]. Ряд вчених розглядають інформаційну безпеку як такий стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави, при якому зводиться до мінімуму завдання шкоди через неповноту, несвоєчасність, недостовірність інформації, чи негативний інформаційний вплив, через негативні наслідки функціонування інформаційних технологій, а також через несанкціоноване поширення інформації [2, с. 72]. Інформаційну безпеку суспільства також визначають як

неможливість завдання шкоди його духовній сфері, культурним цінностям, соціальним регуляторам поведінки людей, інформаційній інфраструктурі і повідомленням, що передаються за її допомогою [5, с. 64].

Вчені стверджують, що передбачити всі можливі загрози в галузі інформаційної безпеки неможливо, оскільки вони здатні міняти свої зміст та динаміку, а правове регулювання вимагає стабільності [8, с. 16]. Саме тому наголошується на необхідності спрямовувати політику інформаційної безпеки не на пошук відповіді на певну загрозу, а на створення безпечних умов функціонування інформаційної сфери, за яких ця сфера буде несприйнятливою до можливих негативних впливів, як всередині держави, так і ззовні.

В рамках аналізу інформаційної безпеки дослідники й практики звертають усе більшу увагу й на необхідність активної розробки проблематики інформаційно-психологічної безпеки особистості, суспільства та держави, адже без докладного аналізу цих проблем неможливий подальший стійкий розвиток суспільства. Під інформаційно-психологічною безпекою розуміють стан захищеності громадян, окремих груп та соціальних верств, масових об'єднань людей і населення в цілому від негативних інформаційно-психологічних об'єктів впливів [10, с. 100]. Інформаційно-психологічну безпеку визначають і як стан захищеності індивідуальної, групової й суспільної свідомості та соціальних суб'єктів різних рівнів від впливу інформаційних факторів, які викликають дисфункціональні соціальні процеси [3, с. 40]. Даний стан дає змогу людині сформулювати і відповідно належно використовувати систему адекватного сприйняття реальності й відношення до оточуючого світу і самої себе, що стає основою для подальшої соціальної поведінки людини; цей стан забезпечує цілісність людини як активного соціального суб'єкта й надає можливості для розвитку в умовах інформаційної взаємодії з оточуючим світом.

Інформаційно-психологічну безпеку особи та суспільства вважають окремою складовою національної безпеки держави та трактують як стан захищеності гарантованих законодавством умов життєдіяльності держави, суспільства та окремої особи від зовнішніх та внутрішніх загроз. Підтримання національної безпеки є важливим напрямом державної діяльності, що актуалізується залежно від наявності та ступеня відповідних загроз [8, с. 13].

Складність забезпечення інформаційно-психологічної безпеки визначається декількома факторами. Так, до політичних факторів відносять:

- зміну геополітичної обстановки внаслідок фундаментальних змін у різних регіонах;
  - формування нових національних інтересів;
  - становлення державності на основі демократичних принципів, законності, інформаційної відкритості;
  - руйнування усталеної системи командно-адміністративного державного управління;
  - інформаційну експансію розвинутих країн, які здійснюють глобальний інформаційний вплив, з метою поширення світогляду, політичних і духовних цінностей та ідеалів західного світу;
  - посилення міжнародної співпраці на основі максимальної відкритості сторін;
  - низький рівень політичної, правової та інформаційної культури в суспільстві.
- До соціально-економічних факторів відносять:
- труднощі переходу до ринкової економіки;
  - продовження інфляційних процесів та падіння життєвого рівня населення;
  - зростання безробіття, майнову поляризацію;

- поширення злочинності, криміналізацію суспільних відносин;
- погіршення показників здоров'я нації;
- зростання міжетнічної напруги.

Духовні фактори також мають значення, а саме:

- криза державної ідеології;
- деформація системи норм, установок та цінностей, що проявляється у неадекватності оцінки інформаційно-психологічного впливу;
- поява нових форм та засобів впливу на індивідуальну, групову й масову свідомість;
- поява й ріст нових форм міфологічної свідомості;
- недооцінка національних і культурно-історичних традицій та проникнення в суспільну свідомість шаблонів західної масової культури;
- послаблення важливих соціокультурних інститутів держави, науки, освіти, виховання та культури;
- недовершеність та недосконалість системи етичних норм в сфері інформаційної діяльності [9, с. 233-248].

Показовим є те, що в нашій державі починають звертати увагу на проблеми забезпечення інформаційної та інформаційно-психологічної безпеки. Так, Українським Центром економічних та політичних досліджень в 2011 року був проведений системний аналіз ситуації у сфері інформаційної безпеки України. До основних загроз інформаційної безпеки України, зазначають експерти, можуть бути віднесені обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації, руйнування системи цінностей, духовного та фізичного здоров'я особи, суспільства, негативні зміни їх цільових настанов, маніпулювання громадською думкою з боку державної влади, фінансово-політичних кіл, низький рівень інтегрованості України в світовий інформаційний простір тощо [1, с. 29].

У тій же час необхідно зауважити, що вчені стверджують, що з-поміж першочергових заходів, яких необхідно вжити для усунення чи нейтралізації загроз інформаційній безпеці, є ухвалення закону “Про психологічний захист населення” для регулювання негативного впливу на психологічне здоров'я людини [6, с.63]. Таку ж рекомендацію дають і інші дослідники, які вважають нагальною потребою створення служби психологічної гігієни, яка б могла контролювати якість як політичної, так і будь-якої іншої реклами. Ця служба мала б складатися з досвідчених експертів (професійних психологів), наділених повноваженнями забороняти цілком або ж частково рекламні кампанії, здатні зомбувати людину. Такі заходи спрямовані на забезпечення психологічного здоров'я нації. Водночас дана служба не повинна бути інститутом цензури, котрий з ідеологічних міркувань просіюватиме інформацію для широкого загалу. Її основною функцією має бути забезпечення реалізації права людини на свідомий вибір [4, с. 56-59].

Висновки.

На основі вище наведеного можна зробити наступні висновки:

1. Саме чинники інформаційного суспільства визначають специфіку сучасної соціально-політичної ситуації. Агресія мас-медіа, велика кількість слабо контрольованих контактів, навала екологічних, демографічних та інших проблем, залишки тоталітарного режиму в масовій свідомості, готовність до покори, психологічна беззахисність населення, яка стала основною передумовою піддатливості фаховому тиску зацікавлених осіб, брак ефективно діючих громадських соціальних інститутів – усі ці чинники призводять до використання маніпулятивних технологій у різних сферах

існування людини, а як наслідок, загрожують інформаційно-психологічній безпеці, впливаючи таким чином і на міжнародну безпеку.

2. Особливої ваги набуває реальне втілення розроблених експертами побажань щодо інформаційної безпеки України. Дані розробки повинні стати основою для формування та реалізації державної інформаційної політики, для підготовки пропозицій щодо вдосконалення правового, організаційного, фінансового, науково-технічного та іншого забезпечення інформаційної безпеки України, для розробки цільових програм розвитку інформаційної сфери, захисту її від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Перспектива подальших досліджень. Останнім часом все більше дослідників і практиків звертають увагу на необхідність активної розробки проблематики інформаційної і психологічної безпеки особистості, суспільства і держави.

Сама логіка суспільного розвитку висуває ці проблеми в число першочергових. Це обумовлено тим, що без їх вирішення неможливо подальший сталий суспільний розвиток і забезпечення безпеки особистості, суспільства і держави в політичній, економічній, соціальній, духовній, військовій та інших областях.

Використана література

1. Актуальні проблеми інформаційної безпеки України : аналітична доповідь // Національна безпека і оборона. – 2001. – № 1. – С. 2-59.
2. Баранов А. Информационный суверенитет или информационная безопасность? // Національна безпека і оборона. – 2001. – № 1. – С. 70-76.
3. Грачев Г.В. Информационно-психологическая безопасность личности : состояние и возможности психологической защиты / Г.В. Грачев. – М. : Изд-во РАГС, 1998. – 125 с.
4. Гундертайло Ю.Д. Юнгіанський підхід до проблеми засобів масового впливу : *матеріали Всеукр. наук.-практ. конференції [“Політична культура демократичного суспільства : стан і перспективи в Україні”], (Київ, 26-27 лютого 1998 р.)*. – К. : Гнозис, 1998. – С. 56-59.
5. Иванов О.В. Информационная составляющая современных войн // Вестник Моск. ун-та. – 2004. – № 4. – С. 64-70. – (Серия 18. Социология и политология).
6. Інформаційна безпека України : проблеми та шляхи їх вирішення // Національна безпека і оборона. – 2001. – № 1. – С. 60-69.
7. Інформаційне законодавство : збірник законодавчих актів у 6 т. ; за заг. ред. Ю.С. Шемшученка, К.С. Чижа. – Т. 5 : Міжнародно-правові акти в інформаційній сфері. – К. : ТОВ “Видавництво “Юридична думка”, 2005. – 328 с.
8. Кормич Б.А. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук / Б.А. Кормич. – Харків, 2004. – 44 с.
9. Лепский В.Е. Информационно-психологическая безопасность субъектов дипломатической деятельности // Дипломатический ежегодник – 2002. – Сб. статей. – М. : Научная книга. 2003. – С. 233-248.
10. Проблемы информационно-психологической безопасности ; под ред. А.В. Брушлинского и В.Е. Лепского. – М. : Ин-т психологии РАН, 1996. – 100 с.
11. Рощин С.К., Соснин В.А. Психологическая безопасность : новый подход к безопасности человека, общества и государства // Российский монитор. – 1995. – № 6. – Режим доступа : [//www.bookap.by.ru/psywar/grachev/gl6.shtm](http://www.bookap.by.ru/psywar/grachev/gl6.shtm)

~~~~~ * * * ~~~~~